

Balıklar kadar sevebilir miyiz?

BUGÜN YAŞADIĞIMIZ PEK ÇOK PROBLEMİN ALTINDA GİDEREK BİRBİRİMİZDEN DAHA FAZLA UZAKLAŞMAMIZ YATIYOR

BİLGE SELÇUK

@byagmurlu
Akademisyen

Doğa insana çok temel araçlar veriyor. Eğer yaşam olmadan hiçbir şey oluyorsa ve hayatta kalmak her şeyin en azından başıysa, bunu sağlayacak şeylere dair duyularımızı keskinleştiriyor, bizi bu eğilimlerle donatıyor doğa. Bulduğumuz yerde bir tehdit varsa, fark edebilmemiz için bizi bazı şeylere daha hassas hale getiriyor.

Saldırıya uğradığında hemcinsimizin verdiği sinyal, gruptan bir kişi daha yara almadan tehlikenin hissedilmesini sağlıyor. Balıklar mesela, zarar gördüklerinde, derilerinden öyle kuvvetli bir kimyasal salgıyolar ki etraftaki balıklar kısa sürede oradan uzaklaşıyor.

Ama hayatta kalmanın tek yolu korkup kendini sakınmak değil. Doğa bunu yeterli görmüyor. Şiddeti ve zararı bir kefeye koyarsak, diğerinde de sevgi ve şefkat var, ve bu iki kefe birbirinden kısmen bağımsız. Şiddetin olduğu yerde şefkatin az olması veya şefkat duyarken şiddet göstermemek elbette yaygın olanı. Ama öyle durumlar da var ki, ne şiddet görülüyor, ne şefkat. Ve zararsız olduğu düşünülse de ölümcül olabiliyor bu tür yaşantılar. Temel ihtiyaçları karşılandığı halde şefkat görmeyen

memelilerin gelişimi geriden geliyor, ruh sağlığı, bütünlüğü belirgin şekilde bozuluyor; uyumlu ilişkiler kuramıyor, kavgacı oluyorlar; fiziksel olarak da sağlıkları daha kötü, yaşam süreleri kısa. Yani şiddetten sakınmak kadar, şefkat görmek de yaşam için elzem.

Şefkat göstermenin en belirgin yoluysa dokunmak. Dokunulan, okşanan canlıların gerginliği, korkusu azalıyor. Saçları eliyle okşanan, taranarak düzeltilen, yalanan primatların kalp atışları yavaşlıyor, panikleri azalıyor. Dokunma, yavruların zihinsel ve fiziksel gelişimini hızlandırıyor; erken doğanların, ölümcül darbe alanların hayatta kalma ihtimalini artırıyor. Kürklerine saklanan bitleri ayıklamak, basit bir parazitten kurtulma davranışı değil, maymunların birbirine ilgi, sevgi ve şefkat göstermelerinin bir yolu. Bu yolla dostluklar oluşuyor, problemlerin çözümü kolaylaşıyor. Dokunmak bir teselli davranışı da; şempanzeler kavgada yenilen arkadaşlarını sarılarak, öperek rahatlatıyor.

Dokunmanın bu pozitif etkileri sadece memelilerde değil, balıklarda dahi görülüyor, ki balıklar aslında sosyal olmayan hayvan sınıfında değerlendirilir. Sosyal addedilenler, topluluk üyeleriyle, çiftleştikleri eşlerle ve çocuklarıyla bağ kurabilenler. Balıklar bu ölçütü karşılamıyor. Koyunlar ve insanlar gibi balıklar da küme halinde yaşasa bile, memelilerde görülen bağın ve üzüntü gibi duyguların balıklarda olmadığına inanılıyor. Bu yüzdendir ki, herhalde, inek, tavuk gibi karada yaşayan hayvanları yemeyenlerin bir kısmı balık yemekte beis görmüyor. Bir kuzunun öldürülmesine bakamayacak pek çok kişi balık tutabiliyor veya biraz sonra masasına gelecek balığı kendi eliyle işaret ederek seçebiliyor.

Halbuki balıklar da şiddetten etkileniyor. Korktuklarında akvaryumun dibinde oturuyor, hareket etmeden bekliyorlar. Aynı bizim gibi. Yabancı bir yere kapatıldıklarında birbirleriyle daha fazla etkileşime giriyor, endişeleriyle baş edebilmek için iletişimi artırmaya uğraşıyorlar. Şu bildiğimiz küçük, çizgili akvaryum balıkları bile yüzgeçlerini

birbirlerine dokundurarak korkularını hafifletmeye uğraşıyor. Korku herhangi bir cinsi en fazla baskılayan, hareket etmesini en çok engelleyen his olduğundan kontrol edilmesi o kadar yaşamsal ki, buna yardımcı olacak her ipucu değerlendiriliyor. Sadece birbirlerine değdiklerinde değil, üstlerine su aktığında da balıkların rahatlamaları bu sebepten. Çünkü akar su hareketin, yaşamın göstergesi ve yakınlarda başka balıkların var olabileceğinin işareti.

Bunların bir kısmı uzun zamandır bilinen, bir kısmı yeni psikoloji araştırmalarının gösterdikleri. Hayvanlar aleminde örnekleri çok. 'Sevmek Dokunmaktır' başlıklı kitapta da ünlü İngiliz zoolog-etnolog Desmond Morris dokunmanın benzer işlevlerini ve evrenselliğini inceliyor. Morris'e göre el tutmaktan sarılmaya, öpüşmekten omuzuna şöyle bir dokunuvermeye kadar pek çok temasımızın hayvanlar dünyasında karşılığı var, ama dokunmak ne kadar hayatiyse, insanoğlunun kendi eliyle kurduğu sistem de buna o kadar tezat. Birbirimize dokunmadan iletişim kurmamızı telkin eden bu dünyada, dansın, hatta alkışın bile benzer bir görevi yerine getirmeye çalıştığını söylüyor Morris.

Hayatta bilinç üstü, bilinç dışı ve altı korkutucu o kadar çok şey var ki... bir araba kazasından tutun, bir an bizim için değerli olan bir şeyi kaybedeceğimizi hissetmeye kadar. Dokunma, doğada böyle çok önemli bir işlev görüyor; sevildiğini, önemsendiğini, değerli olduğunu hissettiriyor; korkuyu, üzüntüyü hafifletiyor. Elektrik şoku verileceğini düşünerek bekleyen biri için bile sevdiğinin elini tutmak endişeyi dayanılır kılıyor, beyindeki korku aktivasyonu azalıyor.

Bugün yaşadığımız pek çok problemin altında giderek birbirimizden daha fazla uzaklaşmamız yatıyor. Temas kurmadığımızda birbirimizi daha az tanıyor, çok farklı olduğumuza inanıyor, benzer sıkıntıları, üzüntüleri, acıları hissediyor olamayacağımızı düşünüyoruz. Oysa birbirimize dokunabilseydik, hiç değilse balıklar kadar, dünya mutlaka daha iyi bir yer olurdu.

